

Públic familiar a museus

MÓNICA HERRERA SALA

Tècnica de museus especialista en educació

MIREIA MAYOLAS CRÈIXAMS

Responsable del Centre de Recursos Educatius del Mar del Museu Marítim de Barcelona

Activitats d'interpretació dramatitzades al Museu Romàntic de Can Papiol de Vilanova i la Geltrú

La oferta de actividades destinadas a las familias empieza a abrirse paso en muchos museos de nuestro país y son ya una programación francamente consolidada en países europeos o en los EUA.

El objetivo de estas actividades es el de ofrecer una experiencia lúdico-cultural de calidad que permita la participación y la interrelación de los diferentes miembros del grupo, lo que supone una propuesta diferenciada de aquellas otras actividades concebidas sólo para niños o sólo para adultos.

El objetivo de este artículo es el de reflexionar sobre las diferentes tipologías de propuestas que actualmente se llevan a cabo en nuestras instituciones y la diversidad de posibilidades que la programación familiar ofrece a los museos.

While the programming of activities aimed at the family unit is just starting to take off in many Catalan museums, it is already well established in other European countries and the USA.

The idea behind such activities is the provision of a quality leisure-cultural experience that will let all members of the family take part and interact together instead of catering for children or adults alone, which is quite a different concept.

This article presents a reflection on the different concepts currently being put into practice in our institutions, and on the many different options that family programming offers at museums.

Els dies 16 i 17 d'octubre del 2002 el Museu Marítim de Barcelona va celebrar les jornades Activitats Familiars a Museus¹ dirigides, principalment, a tècnics dels departaments d'educació de museus catalans, però també a pedagogs, sociòlegs i, en general, a les persones interessades en aquest tema.

L'objectiu d'aquestes jornades era reflexionar sobre la funció que han de tenir les activitats familiars als museus i a altres institucions culturals similars (centres culturals, sales d'exposicions, biblioteques, etc.), posant sobre la taula aquells dubtes, preocupacions i problemes que s'han generat en els departaments educatius a l'hora de concebre les propostes per atendre aquest nou sector de públic.

Aquest article sorgeix de l'anàlisi i la reflexió de les necessitats de les famílies en els museus i dels programes d'activitats que se'ls ofereixen, seguint el fil de les esmentades jornades.

ACTIVITATS D'OCI FAMILIAR

Assistir conjuntament amb els fills i filles, nebots i nebodes, néts i nètes, al museu, al centre cultural, a la biblioteca, al teatre... com a proposta lúdica de cap de setmana, no és sinó un símptoma d'una societat que està canviant els seus hàbits culturals. Aquest fet es deu tant a les transformacions que el model de família està duent a terme des dels anys 70, com

al fet que els continguts i les possibilitats que ofereixen els museus s'han fet prou atractius per a aquests grups.

El concepte de família s'ha flexibilitzat en els últims anys, i això ha donat pas a un major nombre de tipologies. Els matrimonis ja no són per tota la vida i és habitual que les parelles es desfacin per reconstruir-ne de noves. Hi ha parelles que agrupen fills i filles de diferents matrimonis i, d'altres, que tenen els fills i filles només determinats dies de la setmana. Moltes famílies ni tan sols tenen criatures i no per això perden aquesta qualificació.

L'edat per tenir descendència ha passat de la vintena a la trentena i, fins i tot, a la quarantena, segurament perquè l'objectiu en fer-nos adults ja no passa necessàriament per formar una família. Quan això es fa, molt sovint és per una decisió més personal que social. En el llibre *El desconcert de l'educació*, Cardús explica que actualment els fills i filles formen part d'un projecte personal més responsable, en el qual han d'encaixar d'una manera més activa i no merament passiva com abans. En contrapartida, qui ha decidit tenir criatures fent-se càrrec del seu desig i de la responsabilitat que això suposa, té més consciència de les possibilitats de fracàs en el procés educatiu dels infants i això ha generat una necessitat d'esforçar-se especialment en el rol de pare o de mare. A més, segons deia Maria de Luján González en unes jornades sobre educació i valors que es van celebrar a Montevideo l'any 2000, s'ha anat abandonant el model tradicional de família, que responia a una forta, rígida i jeràrquica divisió de rols entre home i dona, i entre pares i fills i filles, i s'ha optat per una educació per a la llibertat, on té molt de valor la comunicació i el diàleg, així com la tolerància i el respecte mutu.

¹ Després de la sessió inaugural, a càrrec d'Alfons Martinell, director de la Càtedra Unesco, a Universitat de Girona, es varen presentar les diferents ponències, a càrrec d'Ismael Garcia, del Museu Marítim; Maria Jesús de Domingo, cap del Servicio Pedagógico del MNCARS; Lluís Campins, tècnic d'educació i col·laborador del Museu d'Història de Catalunya i del Museu Nacional d'Art de Catalunya; Françoise Audouineix, tècnic del Service Culturel del Musée d'Orsay de París; Isabel Abad, coordinadora d'activitats del servei educatiu de Caixa Fòrum; Pilar Sada, conservadora del MNAT responsable de l'àrea de difusió; Gemma Carbó, cap de Comunicació i del Servei Educatiu del Museu del Cinema- Col·lecció Tomàs Mallol a Girona. D'altra banda es varen presentar dues comunicacions. Una de Susana Argüi i Laura Barrufet de l'empresa Re-Crea, Accions Culturals, i l'altra de Mònica Herrera, col·laboradora de l'empresa Artimetria.

A l'acomodació a aquesta nova realitat familiar, se li ha de sumar el fet que el temps de convivència entre els membres de la família ha disminuït considerablement a causa de les imposicions laborals, sobretot des de l'entrada generalitzada de la dona en el món laboral. Això ha generat la necessitat de passar el temps lliure en família de manera més intensa, fent activitats extradomèstiques. Però, on es poden desenvolupar aquestes activitats en família?

Fins fa uns anys el procés de socialització de la gent es desenvolupava essencialment al carrer. El carrer servia per jugar, per prendre la fresca mentre es feia petar la xerrada, per fer amistat, per compartir penes i alegries amb veïns i amics del barri... D'un temps ençà, però, el trànsit, el tarannà de la societat, la inseguretat ciutadana, etc., han convertit les poblacions en espais hostils per a la convivència interveïnal. Els cotxes han foragitat dels carrers els nens i nenes en els seus jocs i als adults en les seves tertúlies i, quan els més petits surten, ho fan, gairebé sempre, en companyia d'una persona adulta. D'aquí que els ciutadans i les ciutadanes hagin de buscar nous espais de lleure i de socialització.

Això ja s'ha traduït en un augment de l'oferta d'oci i, cada vegada més, en un augment de l'oferta cultural. Els fills i les filles solen ser el motor del cap de setmana familiar, i l'oci familiar s'està convertint en un negoci molt rendible per a teatres i cinemes infantils, parcs temàtics, zoos, parcs infantils...

Quin és el paper que han de jugar els museus davant de tots aquests canvis? Què és el que distingeix les activitats per a famílies que es fan en els museus de les que es poden trobar en altres escenaris? En tant que administracions públiques, els museus tenen les seves obligacions a l'hora de facilitar que els ciutadans i ciutadanes puguin fer activitats de lleure que els ajudin a desenvolupar-se socialment i intel·lectualment. De fet, el lleure és un dret emparat per la constitució⁵, i com a tal, no només s'ha de protegir, sinó que s'ha de garantir i fomentar.

El museu ha de poder satisfer les expectatives educatives, lúdiques i de desenvolupament estètic de tot tipus de visitant, des dels que busquen experiències amb un alt contingut educacional o d'estudi, fins als que n'esperen un jornada entretinguda de cap de setmana. Només cal no perdre de vista que totes les activitats que es dissenyin des dels museus han de transmetre coneixements vinculats a les seves col·leccions, patrimoni o àmbit que dinamitzen. Tal com diu M. Asensio i E. Pol en un dels seus articles (Asensio, 2000), les possibilitats de generar programes són quasi infinites, l'única restricció és el rigor científic i el saber-nos en l'àmbit específic del museu i no en un espectacle qualsevol.

La renovació que molts museus han portat a terme en els últims anys, per esdevenir institucions més obertes, accessibles i dinàmiques, ha seduït aquest nou perfil de visitant. Cada vegada hi ha més famílies que dediquen part del seu temps d'oci a visitar museus amb la intenció de passar una bona estona mentre enriqueixen la seva educació. Al mateix temps, alguns museus, sensibles a la demanda creixent de consum cultural per part de les famílies, ja s'han mobilitzat i ofereixen programes d'activitats específics per acollir-los.

Però, tot i que la tendència és ascendent, també és veritat que aquells que opten per fer activitats als museus responen a un perfil molt concret. Es tracta de persones molt predisposades a consumir aquest tipus d'oferta cultural, amb la intenció de reforçar la relació entre adults i infants, cosa que permet intervenir de manera més activa en una parcel·la de l'educació dels nens i nenes que fins ara sovint proveïa l'escola.

Des del museu s'han de tenir molt en compte els motius que porten les famílies al museu i les expectatives que s'han fet respecte al tema. També s'ha de procurar no confondre una programació infantil, dirigida a nens acompanyats o no d'adults, amb la programació per a famílies, l'objectiu

2. Tallers didàctics. Fotografia: MHC (Pep Parer)

3. Visites guiades al MHC. Fotografia: MHC (Pep Parer)

⁵ Article 43.3

4 i 5. Activitats familiars al Museu Marítim. Adults i infants col·laboren en el desenvolupament de les activitats.

de la qual és fer una activitat conjunta reforçant els vincles del grup. Cada perfil de visitant té les seves necessitats lúdiques i culturals i és important, en pro de la qualitat dels programes, tenir-ho molt present quan es dissenyen noves activitats.

TIPOLOGIES D'ACTIVITATS A MUSEUS I CENTRES D'EXPOSICIONS

Els programes familiars fa temps que funcionen en els museus i en altres institucions culturals de diferents països. En els museus catalans, si bé l'oferta destinada a públic familiar és més recent, sembla que es comença a consolidar la convicció que aquest és un públic a tenir molt en compte. En alguns museus ja s'està oferint una programació familiar estable. D'altres, ja sigui per manca de recursos o per manca de demanda, proposen una oferta esporàdica, coincidint amb períodes de vacances o amb diades i festivitats: una vegada al mes, festes de Nadal, Setmana Santa, Sant Jordi, per celebrar una diada important per a la institució...

A continuació presentem una sèrie de propostes educatives que es fan en museus catalans i estrangers i que pel seu format ens semblen adequades per al públic familiar. El propòsit és descriure un marc de possibilitats útils per als tècnics dels departaments educatius en el moment de concebre noves propostes de dinamització per a aquest sector de visitants.

Per tal de poder fer una descripció organitzada i clara de les propostes educatives dels museus hem classificat les activitats en diferents tipologies que van de menor a major autonomia dins el museu. No es tracta d'una classificació rigorosa sinó pràctica, ja que moltes activitats són mixtes o difícils de definir i podrien respondre, perfectament, a una altra classificació.

1. Activitats dirigides per un monitor a les sales d'exposicions

El format més clàssic d'aquest tipus d'activitats és la visita comentada conduïda per un monitor o monitora. La problemàtica que presenta aquest format és que és difícil dirigir-se a infants i adults en un mateix discurs i això sovint implica la pèrdua d'interès d'una de les dues parts.

Alguns museus han optat per utilitzar el model anomenat «història viscuda», on les explicacions es fan en primera persona ja que qui guia l'activitat descriu la seva pròpia experiència com a testimoni de la història que està narrant. Un exemple és el *Jo també hi era* que ha desenvolupat el Museu d'Història de Catalunya, en el qual gent gran que va ser testimoni de determinats fets de la nostra història explica als visitants alguns àmbits del Museu a través de la seva vivència personal: com es cuinava en una cuina econòmica, què se sentia quan, durant la Guerra Civil, bombardejaren la seva població, què va suposar la irrupció del Seat 600, a finals dels anys 50, etc.

Quan els guies, en comptes de ser els protagonistes dels fets -cosa que sol ser molt difícil i impossible en alguns casos- són actors o actrius que adopten el rol d'un personatge històric o d'una persona fictícia, entrem en el camp de les «interpretacions dramatitzades». Aquesta fórmula, convertida ja en un clàssic dels museus americans i anglesos, comença a tenir molta acceptació en els museus catalans. És el cas del Museu d'Arqueologia de Tarragona en la vil·la romana dels Munts, situada a Altafulla. Faustina, veritable mestressa de la finca en l'època romana, guia les famílies en el recorregut per les seves possessions tot intentant fer reviure la seva història als visitants. És també el mitjà utilitzat en l'activitat *Els miralls de la història* que es fa al Museu Romàntic de Can Papiol de Vilanova i la Geltrú, ubicat en una casa senyorial d'època romàntica. En l'activitat, diferents personatges, des del senyor de la

6. Activitats d'animació a les sales del Museu Marítim, on uns «pirates» fan de la visita una experiència més lúdica.
7 i 8. Un matí amb la Fátma, programa vinculat a l'exposició «l'Islam a Catalunya» del MHC. Fotografia: MHC (Pep Paser)

9. Una altra proposta per a famílies és la Sphaera del Museu Marítim, on es realitza «Històries d'Estrelles», una activitat destinada a explicar a tots els públics la vinculació entre el mar i el cel.

10,11 i 12. El taller didàctic *Un matí amb la Fátima*, explica-va diferents aspectes de la cultura àrab: des de la preparació del te a l'ús de la henna. Fotografia: MHC (Pep Parer)

casa fins a la criada, expliquen anècdotes de la seva vida fictícia. En el transcurs de la interpretació, es va donant informació no només sobre les diferències socials existents, sinó també de determinats aspectes polítics, econòmics i socials de la seva època.

En el Maritime Museum de Greenwich (Anglaterra), per exemple, una actriu negra interpreta una dona immigrada del Carib que narra les vicissituds del seu viatge en vaixell i la seva arribada a Londres. L'actuació combina la descripció de l'aventura marítima transatlàntica a principis de segle amb el drama que suposa abandonar la pròpia terra i reconstruir de nou la vida en un país estranger. Hem de tenir en compte que, per les característiques de la societat londinenca, amb una gran porció de ciutadans d'origen immigrant, cada vegada es dissenyen més propostes destinades a donar a conèixer les cultures originals d'aquests immigrants a la resta de la societat i a acostar els museus a aquests mateixos col·lectius que, sovint, es concentren en barris més marginals i que no tenen l'hàbit de consumir aquest tipus d'oferta cultural. El fet que l'actriu fos d'origen immigrant, del Carib precisament, donava molta versemblança a l'actuació. Gairebé és innecessari referir-se al paral·lelisme que es pot traçar amb la realitat social del nostre país.

Als EUA és molt freqüent que la vida quotidiana dels avantpassats sigui transmesa mitjançant actors i actrius. D'exemples n'hi ha moltíssims, i un dels molts que es poden esmentar és el del Farmer's Museum a Nova York, un poble creat a partir de la reubicació d'un conjunt d'edificis que varen ser construïts entre el 1790 i el 1845. Entre els bastiments hi ha una taverna, el taller d'un manyà, una botiga, una escola, una impremta, una farmàcia, una consulta de metge, un despatx d'advocat, una església, algunes cases de particulars... A l'escola la mestra explica la lliçó, els problemes que té amb els alumnes, els càstigs que aplica; a l'església el capellà fa un sermó; el manyà fabrica tota mena d'objectes de ferro; a l'interior d'una casa la mare ensenya el que cuina, l'àvia fa mitja i relata històries passades i el pare arregla un tancat i demana l'ajut dels visitants per acabar-lo. El format, més proper a un parc temàtic que a un museu, és molt atractiu per a les famílies, ja que viuen de manera molt directa aspectes de la vida quotidiana dels seus avantpassats i de la història del seu país.

Els «jocs de pistes» són també un format d'activitat en què es pot requerir un monitor o actor, sobretot si estan concebuts per a infants i no per a famílies. Veurem, però, més endavant, que el joc de pistes és un mitjà molt utilitzat en format d'autoguia per a famílies. Potser el programa que més s'hi apropa, si bé no es fa en les sales d'exposicions, és el de *La Nora i en Martí*, del Museu Marítim de Barcelona. Cada trimestre el Museu ofereix una activitat diferent concebuda per a nens i nenes de fins a 8 anys i acompanyants. Les activitats

giren sempre a l'entorn de determinades temàtiques vinculades amb el mar: pirates, sirenes, pesca, etc. En l'activitat *Pirates*, dos lladres de mar es lamentaven, cadascú pel seu compte, de tenir un mapa del tresor que no conduïa enlloc. El veritable mapa sorgia de la unió dels altres dos. Un cop descobert això, calia una tripulació de bons bucaners, tatuats, amb pegats a l'ull, amb la pròpia bandera... i, més tard, capaç de superar els obstacles que sorgien en el camí (aquesta segona part, menys manual que l'altra, consistia en una petita gimcana). Per poder fer tot això, els nens i nenes necessitaven l'ajut dels adults. D'aquesta manera s'aconseguia la interacció del grup en un joc que no era competitiu, sinó col·lectiu.

Molt diferents, però també inclosos en aquesta primera categoria, són els programes basats en carros d'activitats, que Asensio i Pol defineixen com a «estacions mòbils d'interpretació». Aquests carros serveixen per transportar elements de suport al discurs que fa el monitor i materials didàctics per desenvolupar tallers dins les sales. Amb aquest recurs com a eix vertebrador es poden organitzar tot tipus d'activitats, que tenen en comú el fet de desenvolupar-se en les sales d'exposició i de tenir com a objectiu facilitar el contacte i la comprensió de les obres que s'exposen. Un dels programes familiars que més ha treballat les anomenades estacions mòbils d'interpretació és el Bocabadart que ofereix CaixaForum per descobrir diferents aspectes de l'art i de l'arquitectura mitjançant la conversa i el joc.

Molts museus disposen del que s'ha anomenat «estacions fixes d'interpretació»: mòduls i sales interactives dissenyades perquè la gent, especialment els nens i nenes, interactuïn, remenin, experimentin de manera amena i lúdica. Aquesta proposta l'hem afegit en la categoria d'activitats amb monitors perquè creiem que sovint es fa necessària la presència d'una persona que supervisi el funcionament i ajudi la mainada o les famílies a concloure informacions. Tot i així alguns museus plantegen aquestes estacions fixes per ser autònomes, com un suport didàctic a la visita individual o en grup, amb resultats molt satisfactoris. En el cas del Science Museum de Londres, les estacions fixes d'interpretació estan reunides en les diferents sales de la part nova del museu, i cadascuna té assignada un o més monitors que guien les famílies en el correcte ús dels elements interactius. El propòsit és fer experiments científics i posar en pràctica lleis físiques i químiques. És també el model que segueix el *Click dels nens*, del Museu de la Ciència de la Fundació La Caixa, tot i que en aquest cas l'estació d'interpretació no està inserida en les sales d'exposició.

I finalment cal fer esment dels «contacontes», que ofereixen institucions com CaixaForum, el MNAC, l'MHC i tantes d'altres. Un tipus d'activitats que tant pot fer-se en un museu com en qualsevol altre espai, però que s'utilitza per posar en contacte els més petits amb les institucions i amb la seva temàtica.

13

14

15

2. Tallers

Hem inclòs aquí tots aquells programes que, si bé estan conduïts per un guia o educador, no es desenvolupen a les sales del museu, sinó en espais separats de les àrees d'exposició. L'objectiu dels tallers sol ser el treball pràctic, sovint sobre conceptes que prèviament s'han introduït en la visita a les exposicions. L'ús d'aquests espais independents permet portar a terme activitats que requereixen més desplegament de materials, més espai o menys restriccions que les que permeten les sales d'exposició.

Les programacions permanents de tallers familiars són habituals en museus i institucions d'art, perquè permeten experimentar amb les tècniques artístiques: *Quina bestia de ball!* o *Guilebert de Foixà, l'aprenent de pintor*, que es realitzen al MNAC, *La finestra oberta*, *Hàbits i habitacles* i altres propostes que es fan al MACBA o els programes *Art en joc* i *Art al Labo* de CaixaForum són alguns dels tallers d'art que es fan als museus de Catalunya els diumenges al matí.

Els tallers també són habituals en museus de ciència i tècnica perquè permeten fer experiments o posar en pràctica tècniques científiques en espais especialment habilitats per fer-ho. L'espai Toca Toca, del Museu de la Ciència, destinat a conèixer quins animals i com es poden tocar i quins només s'han de mirar, o tallers com *Electrostàtica*, també d'aquest museu, per explorar les propietats de l'electricitat estàtica, en són bons exemples.

Però la fórmula també funciona en museus d'història, d'arqueologia o d'etnologia, entre d'altres. La seu de Girona del Museu d'Arqueologia de Catalunya porta a terme un programa, dissenyat per a famílies, anomenat *Altres històries, altres temps*. El taller va precedir d'una visita comentada per l'exposició en què es prioritza un tema que després es treballarà en la sala de taller: Vols jugar com ho feien els romans?, I l'home utilitzà la primera eina...!, en són dos dels molts exemples.

Un dels casos més interessants que s'han fet a casa nostra és el programa *Un matí amb la Fàtima*, que va portar a terme el Museu d'Història de Catalunya i que es vinculava amb l'exposició «L'Islam a Catalunya». Els diumenges al matí una noia marroquina explicava en una aula diferents aspectes de la cultura àrab tot prenent te i pastes tradicionals del seu país: des de la mateixa preparació del te i la importància que aquest té en la seva cultura, fins a l'ús del *shador*, els rituals a seguir pels nuvis en els casaments i tots els altres temes que anaven sortint. Finalment explicava l'ús de la henna en la cultura marroquina i en feia una demostració pintant les mans dels participants més joves. La Fàtima, a través del seu relat, aconseguia transportar el seu món a totes les famílies que participaven en l'esmorzar.

3. Activitats autoguiades

En la tercera categoria s'inclourien totes aquelles propostes dissenyades per fer una visita autònoma en família partint de material pedagògic. Tenint en compte que per al grup familiar l'autonomia en un museu és un valor a l'alça, donat que no sempre és pràctic ajustar-se als horaris proposats per les institucions, és útil disposar d'una alternativa per qui decideix visitar el museu pel seu compte. A més, és en aquesta tipologia d'activitat on es donen les situacions de més interacció familiar, ja que són els pares i les mares qui guien i ajuden la seva mainada en el seu desenvolupament.

En aquest tipus d'activitat el format més habitual són les publicacions, siguin en format de quadern o, simplement, de tríptic desplegable. Aquesta proposta, que en diverses institucions és gratuïta, permet que els participants construïxin el seu recorregut segons les pròpies necessitats, i alhora potencia la interrelació del grup, dos valors que, com abans s'ha exposat, són de gran importància a l'hora de motivar les famílies a visitar el museu.

Com a exemple d'aquesta proposta podem citar el joc de pistes *Misterio en el Museo*, que el Museu Nacional de Arte Reina Sofia ofereix de manera gratuïta en format de fullat desplegable. El joc està basat en 10 enigmes que es resolen observant determinats quadres de l'exposició permanent. De cada enigma s'obté una lletra que, unida a les altres, permetrà descobrir el nom del personatge misteriós.

El format utilitzat al Museu d'Art de Girona en els seus *Petits jocs de MD'A* és una mica diferent. A l'entrada del Museu es pot recollir un full que proposa buscar tota una sèrie d'objectes, a partir d'un detall, i respondre unes preguntes que s'hi vinculen. En cada joc els detalls que es donen són similars, fent així més meticulosa la recerca: es pot escollir buscar els propietaris d'una colla de sabates, de mans, de cares o d'ombres, entre d'altres.

Però, sens dubte, un dels museus que té un ventall més ampli de jocs autoguiats és el Musée d'Orsay de París. A l'entrada les famílies poden recollir un dels molts «*carnets parcours pour familles*» que ofereixen: jocs conte sobre objectes del Museu, jocs de pistes o jocs itinerari per a les exposicions, activitats d'observació sobre temes concrets (el color, el paisatge, els animals...) o sobre tècniques artístiques, etc. La responsable del departament d'educació d'aquest museu explicava, a les jornades d'Activitats Familiars a Museus, que aquest tipus d'itineraris autoguiats tenen l'avantatge que no demanen una inscripció prèvia i que no cal ajustar-se a un horari determinat, fet que dona molta llibertat a les famílies que hi volen participar, a banda de conservar la intimitat del grup. Per contra no s'ajusten a les necessitats dels més desfavorits, per als quals el discurs de l'escrit els crea problemes i, en conseqüència, en queden exclosos. Tampoc són

13, 14, 15, 16 i 17. La Polina, un personatge màgic que explica contes i aventures als més menuts. Fotografia: MHC (Pep Parer)

gaire adients per als nens i nenes menors de 7 anys. Un altre dels problemes que planteja la seva publicació és que quan es canvia un objecte de l'exposició, sigui per restaurar-lo, per poder-ne exposar un de nou o per qualsevol altra raó, els jocs queden o bé incomplets o, fins i tot, inservibles.

Una versió més elaborada d'activitat autoguiada seria la motxilla pedagògica. Aquesta proposta té moltes possibilitats educatives ja que, en certa manera, aquestes motxilles es poden considerar «carros d'activitats» portàtils, que permeten suggerir activitats més elaborades, petits tallers, exercicis pràctics o experiments... És un format molt còmode que tant pot ajudar a descobrir les col·leccions exposades en un museu, com un entorn arquitectònic o natural. Un dels problemes que plantegen, però, és el seu manteniment, ja que cada vegada que es retornen cal comprovar l'estat dels materials i, quan cal, reposar aquells que són fungibles o, bé, s'han malmès. Un museu que ofereix, gratuïtament, aquest recurs és el Victoria & Albert Museum, de Londres: els *Activity Back-Packs*, pensats per a famílies amb nens i nenes d'edats compreses entre els 5 i els 12 anys.

És també molt interessant la solució adoptada per la National Gallery de Londres, que sota el nom de «Tell me a picture-Audio trail» ofereix una proposta educativa d'autoguia molt llaminera per a la mainada més gran. En aquest cas, les famílies, proveïdes amb un mapa il·lustrat per un conegut dibuixant anglès (Quentin Blake) i uns aparells d'àudio amb auriculars, exploren la galeria en companyia de dos agents secrets que els ajuden a descodificar 20 pintures del Museu. Els agents secrets els transmeten tota la informació, les pistes i els suggeriments a través de l'aparell d'àudio. Aquest sistema permet que en algunes famílies, els adults segueixin els comentaris dels aparells d'àudio convencionals i els més menuts segueixin la visita seguint les indicacions dels agents secrets. La idea d'utilitzar la figura de l'investigador, agent secret o detectiu, per potenciar l'observació i l'anàlisi de les obres o peces de la col·lecció no representa cap novetat en el disseny d'activitats familiars o escolars i, de fet, és molt emprada en els nostres museus. La novetat rau en l'ús de tecnologia per al seu desenvolupament, fet que sempre crida l'atenció dels més petits i dels més grans, perquè no dir-ho.

4. Activitats culturals paral·leles

Els museus han deixat de ser mers contenidors de col·leccions per esdevenir, cada vegada més, centres per a la cultura on no només es dinamitza el fons museístic sinó que també s'ofereixen activitats culturals relacionades, o no, amb els seus fons. Aquest nou rol respon a una estratègia de doble acció: per una banda s'incrementa l'oferta cultural que tanta demanda està tenint en els últims temps i, per l'altra, s'acosta el públic al museu. S'aconsegueix així la millor difusió per a les altres activitats que s'hi desenvolupen, sobretot les que fan referència a la col·lecció.

És cada vegada més freqüent que els museus, sobretot els d'art i d'història, programin espectacles per a famílies: titelles, cinema, concerts de música, etc. Sovint el propòsit és vincular el contingut del museu amb l'audiència, d'una manera amena i lúdica. Cal tenir en compte que una bona experiència en una d'aquestes activitats paral·leles pot suposar una primera visita a les exposicions. La segona visita dependrà del projecte educatiu que es desenvolupi a les sales. En definitiva, una programació d'espectacles pot servir de reclam per als qui no tenen el costum de visitar museus com a activitat d'oci, a banda de proporcionar a la institució un ambient més dinàmic i concorregut.

Però, a més, els museus estan oferint tota una sèrie d'activitats paral·leles que tenen com a finalitat aprofundir o completar els coneixements que es poden extreure de les col·leccions o de les exposicions temporals que es presenten. Així, per exemple, alguns museus de la ciència han dut a terme experiències nocturnes amb resultats molt positius. El Science Museum de Londres programa mensualment el *Science Night*. En aquestes nits al museu, grans i petits poden participar junts en una colla d'activitats i tallers, però també, talment com si fossin unes convivències, menjar i dormir en grup en sales habilitades per a l'ocasió. Aquesta proposta, que el mateix museu va engegar amb reserves per les dificultats logístiques que suposava, va superar totes les expectatives i el que va començar com una experiència pilot ara es desenvolupa, un cop al mes, com una activitat fixa.

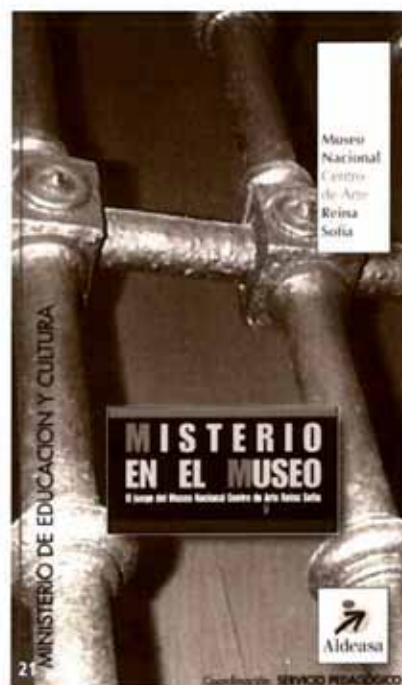
Molts museus programen activitats paral·leles en el marc d'exposicions temporals: xerrades, cicles de cinema, seminaris... Els centres culturals de la Fundació "la Caixa" de Vic i Granollers, a més, han apostat, en diverses ocasions, per programar activitats familiars paral·leles a les que es desenvolupen en les sales. Així, per exemple, vinculada a l'exposició «La vida als castells», el Centre Cultural de Vic va oferir una sortida a L'Esquerda a Roda de Ter, on es conserven les restes d'un poblat medieval i part d'una església romànica, mentre que el Centre Cultural de Granollers va proposar un itinerari per diferents castells del Vallès. Els inconvenients logístics (personal, autocar, horaris...) es compensen per l'entrega i l'afició de les famílies que hi participen.

A TALL DE CONCLUSIÓ:

CONCEBRE ELS MUSEUS PER A LES FAMÍLIES

Tal com hem vist, els formats d'activitats destinats a les famílies són molts i variats. Ara bé, la dificultat està a adequar en una mateixa activitat les necessitats dels infants i dels adults, tenint en compte les seves característiques físiques i intel·lectuals.

Molt sovint sota el títol d'activitats per a famílies hi ha una activitat que atén només un dels dos perfils, o bé acaba convertint-se en una activitat

18, 19 i 20. Activitats diverses al MHC. Fotografia: MHC (Pep Parer)

21. Portada del joc de pistes autoguiat *Misterio en el Museo del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía*.

22. El Museu Marítim envia el *Notícies de la Nora* i en Martí, que explica les activitats infantils i familiars, directament als nens i nenes que té en el seu mailing.

11

Quin nom té l'obra on s'ha representat aquest parell de sabates?

23. El Joc de les Sabates és una de les moltes propostes del Museu d'Art de Girona.

per a nens i nenes, amb adults o sense, o no dista tant del format de visita comentada o dinamitzada més convencional, fet que provoca la pèrdua d'interès d'una de les dues parts. Si a això li sumem el fet que, quan es visita una exposició, no demanen el mateix una família amb criatures de 4 a 8 anys que una família amb nens i nenes de 9 a 12 anys, ens adonarem que oferir una proposta adequada i eficaç per a les famílies és més complicat del que sembla.

Allò que creiem que haurien d'assegurar les activitats dirigides a famílies es pot resumir en tres punts:

1. Que facilitin la interrelació familiar mitjançant el diàleg i l'acció participativa i satisfactòria per les dues parts. No és el mateix dissenyar una activitat per a infants que dissenyar una activitat per a famílies.
2. Que estiguin vinculades al patrimoni –en el sentit més ampli de la paraula– que custodia o que gestiona el museu. Quan diem patrimoni no només ens referim als objectes de les col·leccions, sinó a aquell que de vegades és immoble i no es pot ubicar dins un edifici; de vegades és intangible com pot ser una cançó, una tradició o una creença, i de vegades és fungible, com, per exemple, ho és la gastronomia.
3. Que sigui una experiència de qualitat, tant intel·lectualment com emocional. És en aquesta premissa en la qual un museu es distingeix d'altres espais, l'objectiu dels quals és rendibilitzar i treure el màxim profit econòmic de les activitats.

A Catalunya els programes per a famílies s'han començat a desenvolupar molt més tard que en altres països. Tot i així, els museus catalans s'estan posant a l'altura dels pioners en la dinamització per a famílies, i es consoliden com a una alternativa d'oci per a la societat catalana.

Ara bé, si volem que les famílies se sentin ben acollides en el museu, no n'hi ha prou amb el disseny d'una sèrie d'activitats educatives. Cal procurar pel seu benestar. El públic familiar té unes necessitats determinades i això s'hauria de traduir en una adequació d'infraestructures, de serveis, d'equipaments i de museografies. Des de preveure espais on guardar cotxets, passant per disposar de canviadors per a bebès als banys, per zones de descans còmodes tant per als més menuts com per als més grans, etc. A Anglaterra i als EUA, capdavanters en aquest camp, els museus ofereixen, fins i tot, àrees per fer-hi pícnic, amb la previsió que una família pot dedicar tota una jornada al museu. Si volem que les nostres institucions

siguin visitades per tot tipus de públic, les exposicions haurien de ser accessibles i estar adequades als diferents components del grup familiar. S'ha de tenir en compte, per exemple, que els objectes exposats siguin visibles pels infants. En quasi totes les institucions els quadres els queden massa amunt i a les vitrines amb prou feines hi arriben. Són molt pocs els museus que fan l'esforç de posar graons, sistemes de miralls o qualsevol altre recurs que faci possible que un nen o una nena pugui veure bé els objectes exposats, possiblement perquè hi ha estesa la impressió que aquests recursos confereixen un aire poc seriós a la institució. Cal procurar que els rètols de les peces puguin ser llegits i entesos, no només pels més menuts, sinó també pels més grans o amb problemes de vista, i això implica no només el cos de la lletra, sinó també el nivell de dificultat dels missatges.

D'altra banda, cal pensar també en un projecte expositiu que permeti als adults guiar els infants, partint del coneixement previ comú, i que permeti als menuts sentir-se còmodes i menys restringits del que sovint se'ls demana als museus. Per exemple, se'ls hauria de permetre la manipulació de reproduccions i d'artefactes didàctics, amb la qual cosa se supliria la frustració que imposen les normes de seguretat i de conservació imperants. Si es vol omplir els museus de nens i nenes caldrà entendre les seves necessitats de bellugar-se, de tocar, d'esplaiar-se, sense que això provoqui problemes ni a la instal·lació ni als altres visitants. Petites adequacions poden convertir el museu en un espai més proper i confortable no només per a les famílies, sinó per a tot tipus de públic i, per tant, en una institució més visitada.

Els programes d'activitats familiars a museus són incipients. Sens dubte s'està fent una bona feina, però queda encara molt de camí per recórrer, moltes famílies per seduir, per acollir, per fidelitzar. El museu ha de seguir investigant per esbrinar quines són les necessitats d'aquest sector de públic i utilitzar la informació extreta per millorar els serveis, la presentació de les col·leccions i per dissenyar un programa d'activitats que cobreixi, en la mesura que sigui possible, les expectatives educatives i lúdiques de les famílies.

Bibliografia

CARDÚS, S. (2000). *El desconcert de l'educació*. Barcelona: Edicions La Campana.

GONZÁLEZ TORNARIA, M. «Familia y educación en valores». A (2001): *Actas del Foro Iberoamericano sobre Educación en Valores* celebrat a Montevideo del 2 al 6 de octubre de 2000. Montevideo: Organización de Estados Iberoamericanos.

ASENSIO, M. Y POL, E. (2000): «Nuevos escenarios para la interpretación del Patrimonio: el desarrollo de programas públicos». A: Domínguez, Estepa ft Cuenca (Ed.) *El museo un espacio para el aprendizaje*. Universidad de Huelva